

Koziół, Józef

Ryszard Manteuffel (1903-1991) autorytet naukowy, społeczny i moralny

Rocznik Mazowiecki 20, 118-121

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Józef Kozioł

Ryszard Manteuffel (1903–1991) autorytet naukowy, społeczny i moralny

Dzieląc się wspomnieniami o Profesorze Manteufflu¹ uznałem, że taki tytuł artykułu-wspomnienia będzie najtrafniejszą syntezą Jego osobowości. Ogromny dorobek naukowy, aktywność zawodowa i społeczna, skromność i bezpośredniość w kontaktach z ludźmi, a zarazem umiejętność przejrzystego wyrażania swoich poglądów i opinii zjednywały mu szacunek i uznanie tych, którzy mieli okazję go poznać.

Ryszard Manteuffel-Szoego urodził się 13 sierpnia 1903 r. w Mińsku Mazowieckim w rodzinie polsko-inflandzkiej o tradycjach ziemiańskich i rolniczych – jak pisze jeden z jego współpracowników ze Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (SGGW) w Warszawie, prof. dr hab. Zygmunt Wojtaszek². Sytuacja na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX w. doprowadziła do ruiny majątku ziemskiego jego rodziców. Zainteresowanie problematyką rolnictwa młodemu Manteufflowi pozostało na całe życie. Pierwsze lata swojej młodości spędził w 20-hektarowym gospodarstwie ojca w powiecie Lucynów. W 1918 r., po śmierci ojca, matka przeniosła się do Warszawy, a on został uczniem gimnazjum Wojciecha Górskiego. Po zdaniu matury w 1921 r. i odbyciu praktyki rolniczej stał się studentem Wydziału Rolnego SGGW. Uczelnię tę ukończył w 1926 r., uzyskując dyplom inżyniera rolnictwa, będący wówczas równoznacznym z tytułem magistra.

Już w czasie studiów Ryszard Manteuffel został młodszym asystentem w Zakładzie Ekonomiki Gospodarstw Wiejskich SGGW, gdzie podjął pracę naukową z zakresu opłacalności gospodarstw rolnych oraz badań ekonometrycznych w dziedzinie organizacji gospodarstw rolniczych. Można powiedzieć, że już wówczas obudziła się w nim żyłka analityka-badacza problematyki rolniczej. Wyrazem szczególnego zainteresowania ekonomicznymi zagadnieniami działalności

¹ Pełne nazwisko rodowe Profesora brzmiało Manteuffel-Szoego. On sam zaczął go używać po 1958 r., chociaż wszystkie swoje prace podpisywał – Manteuffel.

² Sylwetkę Profesora Ryszarda Manteuffla przedstawiam na podstawie osobistych wspomnień, ale też korzystając z opracowania prof. dr hab. Zygmunta Wojtaszka pt. *Ryszard Manteuffel*, zamieszczonego w *Wy dawnictwach SGGW: 50 lat Wydziału Ekonomiczno-Rolniczego 1953–2003*, Warszawa 2003, s. 227–238.

gospodarczej było podjęcie rocznych studiów w Wyższej Szkole Handlowej (obecnie Szkoła Główna Handlowa), które odbywał równolegle ze studiami w SGGW. Po dwóch latach pracy w SGGW, pod kierownictwem jednego z najwybitniejszych polskich ekonomistów rolnych, S. Moszczeńskiego, powrócił do rolnictwa, uzasadniając to potrzebą wzbogacenia swoich umiejętności praktycznych. To w tym czasie (1928–1939) zdobył bogate doświadczenia zaczynając od praktykanta, przez samodzielnego zarządcę majątku Hieronimów w powiecie białostockim, administratora majątku Gradów w powiecie sochaczewskim, do administratora dóbr Słomianka-Zabudów w powiecie białostockim. W tym też czasie odbywał dwukrotnie półroczne studia z zakresu rolnictwa w krajach Europy Zachodniej. Poznając rolnictwo kilku krajów, poznał także światowe sławy nauk rolniczych jak np. prof. E. Laura, a także renomowane ośrodki naukowe.

Pracę naukową podjął ponownie dopiero w 1948 r., uzyskując stopień doktora nauk rolniczych na podstawie pracy pt. *Próba znalezienia metody organicznej dla opłacalności poszczególnych gałęzi gospodarstwa wiejskiego*. Problematyka opłacalności produkcji rolniczej i wielorakich aspektów ekonomicznych gospodarstwa rolnego była immanentną cechą dorobku naukowego, a także publicystycznego Profesora Manteuffla. Te kwestie znalazły też wyraz, aczkolwiek w odniesieniu do dużych gospodarstw, w jego pracy pt. *Państwowe Gospodarstwa rolne 1946–1950*, która stała się podstawą uzyskania stopnia doktora habilitowanego w 1960 r. (po przywróceniu tego stopnia naukowego).

Liczne kontakty zagraniczne wzbogacały wiedzę Profesora i jego dorobek naukowy. Sprzyjała temu biegła znajomość języków angielskiego, niemieckiego i rosyjskiego. Te okoliczności umożliwiały mu też aktywny udział w międzynarodowych kongresach oraz – co bardzo ważne – ułatwiały jego licznym współpracownikom w SGGW odbywanie zagranicznych studiów i staży naukowych. Dorobek naukowy Profesora składa się z setek publikacji, w tym z około 30 książek i ponad 1400 prac naukowych i artykułów popularnonaukowych. Wśród nich szczególnie miejsce zajmują podręczniki, których w sumie napisał 12, oraz kilkanaście skryptów. Korzystają z nich nie tylko studenci i pracownicy nauki, ale także praktycy, szczególnie menedżerowie, a często także osoby publiczne, odpowiedzialne za wieś, rolnictwo i gospodarkę żywnościową. Za niezwykle cenne uważa się podręczniki z zakresu rachunkowości rolniczej, ekonomiki i organizacji pracy w rolnictwie, zarządzania przedsiębiorstwami rolniczymi oraz organizacji gospodarstw rolniczych. Przybliżając czytelnikom dorobek naukowy Manteuffla, warto przytoczyć za Z. Wojtaszkiem bardziej szczegółowe dokonania Profesora, zdefiniowane przez niego samego. Są nimi zwłaszcza następujące problemy:

- rozwinięcie rachunku kosztów jednostkowych w PGR;
- wprowadzenie do polskiej ekonomiki rolnictwa kategorii zysku brutto i popularyzacja kosztów specjalnych;
- wprowadzenie do urządzania gospodarstw techniki planowania programu;
- opracowanie metody bilansowej urządzania gospodarstw;
- opracowanie i upowszechnienie poglądu na temat wielkości gospodarstwa rolniczego oraz efektywności skali produkcji;
- propagowanie racjonalnego podejścia do procesów produkcyjnych w rolnictwie i zwalczanie gigantomanii;

– uporządkowanie pojęć i definicji w ekonomice i organizacji rolnictwa oraz wprowadzenie niektórych wskaźników ocen i współczynników.

Profesor był niezwykle aktywnym nauczycielem akademickim i wychowawcą wielu młodych pracowników naukowych i praktyków. Stworzył szkołę naukową ekonomiki i organizacji gospodarstw rolniczych. To z kierowanej przez niego w latach 1954–1973 Katedry Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych rekrutowali się znani ekonomiści rolni. Był promotorem 45 prac doktorskich i opiekunem 12 rozpraw habilitacyjnych, a dla kilkuset studentów – promotorem ich prac magisterskich.

Otwartości Profesora na poglądy młodych pracowników naukowych również i ja wiele zawdzięczam, mimo że studiowałem na SGH. Był koniec lat sześćdziesiątych, gdy uczestniczyłem w konferencji naukowej na temat rolnictwa wielkotowarowego, prowadzonej pod jego przewodnictwem w Naramowicach (Wielkopolska). Po zabraniu głosu w dyskusji o finansowaniu takiego rolnictwa zostałem poproszony przez Profesora o rozmowę, w trakcie której odniósł się bardzo życzliwie do moich krytycznych tez dotyczących ówczesnych rozwiązań w tym zakresie i zaproponował spotkanie w niezbyt odległym czasie. Profesor zaprosił mnie do Polskiej Akademii Nauk, gdzie był przewodniczącym Komitetu Ekonomiki Rolnictwa (funkcję tę sprawował w latach 1957–1974), działającego w ramach Wydziału Nauk Rolnych i Leśnych. Rozmowa dotyczyła ekonomicznych instrumentów sterowania rolnictwem, a jej finał był dla mnie owocny m.in. w postaci wydanej nieco później przez PWE mojej książki pt. *Finansowanie przedsiębiorstw rolniczych*. Nasza znajomość miała też ciąg dalszy.

Działalność naukowa Profesora miała przełożenie na tworzenie i kierowanie przez niego strukturami organizacyjnymi w nauce. Był współtwórcą Wydziału Ekonomiczno-Rolniczego SGGW, jego prodziekanem, a później dziekanem, członkiem-korespondentem, a następnie (od 1971 r.) członkiem rzeczywistym PAN oraz przez trzy kadencje członkiem jej Prezydium. Wszystkie te obowiązki Profesor wykonywał wzorowo. Wyrazem uznania dla jego dorobku było uhonorowanie go tytułem doktora *honoris causa* przez cztery ośrodki naukowe, a mianowicie: Akademię Rolniczą w Poznaniu i Lublinie, Uniwersytet Fryderyka Wilhelma w Bonn oraz SGGW. Otrzymał także szereg odznaczeń państwowych, w tym Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski z Gwiazdą, oraz społeczno-zawodowych, m.in. Medal Komisji Edukacji Narodowej.

Profesor Manteuffel mimo tytanicznej pracy naukowej znajdował także czas na pracę społeczną, aktywnie uczestnicząc m.in. w Radzie Konsultacyjnej i Radzie Gospodarki Żywnościowej, działających przy urzędzie premiera. Przewodnicząc tej ostatniej w latach 1985–1988, miałem możliwość bezpośredniej współpracy z Profesorem. Jego wypowiedzi, propozycje i opinie – zawsze konkretne, niezwykle pragmatyczne i racjonalne – były z uwagą wysłuchiwane i, co ważniejsze, wykorzystywane w praktyce kształtowania ekonomicznych warunków rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Zaangażowanie w pracach wymienionych i innych organizacji doradczo-opiniotwórczych nie łączyło się z członkostwem Profesora w jakiegokolwiek partii politycznej, gdyż nigdy nie był ich członkiem.

Piękną kartą życiorysu Profesora Manteuffla jest jego udział w zbrojnej obronie kraju. W 1920 r. jako ochotnik wstąpił do wojska i walczył z bolszewikami

w dywizji pułkownika A. Koca. Zmobilizowany po raz drugi w 1939 r., walczył z Niemcami w szeregach Suwalskiej Brygady Kawalerii na terenie Mazowsza i Podlasia, za co otrzymał po wojnie Krzyż *Virtuti Militari*. W 1944 r. został internowany w obozie dla oficerów AK w Riazaniu (ZSRR), skąd powrócił do kraju w 1947 r. Profesor cenił panującą w wojsku dyscyplinę, szczególnie bliska mu była kawaleria. Sentyment do koni zdecydował, że wraz z żoną przez 25 lat spędzali urlopy w siodle – na rajdach konnych.

Nie sposób pominąć uczestniczenia profesora w pracach Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych, gdzie jako wybitny znawca problemów rolnictwa na Ziemi Mazowieckiej reprezentował nauki rolnicze. W latach 1971–1973 pełnił obowiązki zastępcy przewodniczącego Rady Naukowej MOBN (przewodniczącym był wówczas prof. Stanisław Herbst), a w 1977 r. wchodził w skład Prezydium Rady. Jego obecność w działaniach Ośrodka – instytucji w przeważającej części działającej społecznie, niosącej kaganek oświaty ludziom regionu, z którego się wywodził – miała szczególną wymowę. Relacje profesora z wszystkimi ludźmi skupionymi wokół Ośrodka były niezwykle sympatyczne, jego wiedza dla nich bezcenna, a współpraca Profesora z nimi pożyteczna i owocna.

Profesor Ryszard Manteuffel zmarł 5 października 1991 r. W pamięci kilku pokoleń jego współpracowników i wychowanków pozostał jako wspaniały człowiek o wielkim autorytecie. Jego uczciwość, pracowitość, życzliwość, odwaga i skuteczność w działaniach, wielki dorobek badawczy i wzorowa postawa obywatelska – wszystko to czyniło Profesora osobą godną naśladowania jako autorytet naukowy, społeczny i moralny³.

³ Wszystkich, którzy są zainteresowani postacią Profesora, zachęcam do lektury wspomnianego opracowania Z. Wojtaszka, gdzie podana jest także bibliografia dotycząca tego znakomitego uczonego.